NOTE FILOLOGICE LA *CARTEA A III-A A REGILOR*[*]

Dr. Ana CATANĂ-SPENCHIU
"Alexandru Ioan Cuza" University, Iaşi
anaspenchiu@gmail.com

Abstract With a short introduction, this paper deals mostly with some of the translation issues encountered in *The third Book of Kings* and outlines the relationship between some of the most important Romanian biblical versions. The present work is the result of the comparison between the first bible translations (MS.45, MS.4389, BIBL.1688, BIBL.1795) and their sources.
Keywords: David, Adonias, Gion, Sion, *Book of Kings*, *Bucharest Bible (1688).*

Dedicată istoriei poporului israelit şi, în special, domniei lui Solomon şi profetului Ilie, *Cartea a III-a regilor* (3Reg.) figurează în primele traduceri biblice româneşti drept *A împăraţilor a treia* (MS.45, BIBL.1688), formulă traducând în mod fidel titlul corespondent al sursei greceşti: *Βασιλείων Τρίτη* (SEPT. FRANKF.). Sub influenţa textului latinesc al Vulgatei, *Liber Regum Tertius, Secundum Hebraeos „Primus Malachim"*, traducătorul MS.4389 va opta în titlu pentru precizarea referitoare la divizarea textului ebraic, numind penultima carte din această serie *Cartea 3 a împăraţilor, iară de la ovrêi cea dentîi a Malahiei*. Deşi titlurile cărţilor din BIBL.1688 sunt păstrate în mare măsură de Samuil Micu în *Biblia* de la Blaj (1795), titlul acestei cărţi (*Cartea împăraţilor a treia, carea la jidovi să zice întîia a împăraţilor*) se revendică în acest caz de la Vulgata, nu de la Septuaginta, în ediţia Franeker, din 1709 (SEPT.BOS), sursa utilizată de cărturarul ardelean, unde această carte biblică poartă titlul *Βασιλείων Γ*. În ediţiile româneşti ulterioare se observă o preluare a titlului din BIBL.1688 şi adaptarea acestuia la contextul lingvistic românesc, după cum urmează: *A treia carte a împăraţilor* (ŞAGUNA), *Cartea împăraţilor a treia* (BIBL.1819), *Cartea a treia a împăraţilor* (BIBL.1914). Alte opţiuni de redare a titlului cărţii: *Cartea întĕia a regiloru séŭ in de comunu, a treia a regilorŭ* (BIBL.1874), *Cartea a intăia a împăraţilor sau a treia a împăraţilor* (CORN.1921) şi *Cartea întâia a regilor* (BIBL.1921).

Cartea a III-a regilor din Septuaginta şi din ediţiile româneşti ale Bibliei co-

[*] Short Commentaries on the *Third Book of Kings*.

BDD-A25814 © 2013 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:59:01 UTC)

respunde cărţii *1 Regi* din Biblia ebraică. Astfel, din punct de vedere formal, se pot constata unele diferenţe. În textul masoretic, primele două cărţi din acest ciclu poartă numele de *1 Samuel* şi *2 Samuel*, iar ultimele două cărţi sunt numite *1 Regi* şi *2 Regi*, fapt semnificativ, pe care Samuil Micu îl sublinia în BIBL.1795, în scurta introducere care precede cărţile Regilor: „Din patru Cărţi ale Împăraţilor, doao, ceale mai dinainte, jidovii supt numele lui Samuil le scriu şi socotesc că sânt culease şi din scrisorile lui Samuil, şi dintr-a prorocilor Gad şi Natan. Însă ceale ce să cetesc în cartea 1, cap 7, stih 2: «Şi au trecut 20 de ani» nu au putut de Samuil să se scrie, fiindcă în al şeaptelea an după moartea lui Samuil au mutat David sicriiul din locul acela" (BIBL.1795/2000, *Cuvânt înainte*, p. 293). Începînd cu secolul al XV-lea, sub influenţa Vulgatei şi a Septuagintei, ediţiile moderne ale Bibliei ebraice au împărţit cărţile lui Samuel (sau 1-2 Reg.) din Biblia ebraică, iar adoptarea acestei segmentări de către Felix de Prato pentru ediţia biblică publicată de Daniel Bomberg, la Veneţia, în 1517, va însemna impunerea ei până în modernitate (SEPT.NEC, p. 245-246). Critica textuală biblică împarte *Cartea a treia a regilor*, după conţinut, în mai multe subdiviziuni, după cum urmează: o primă parte (3Reg. 1-2), care relatează bătrâneţea, ultimele dorinţe ale lui David şi desemnarea fiului său, Solomon, drept rege al poporului lui Israel; o a doua parte (3Reg. 3-11), în care este înfăţişată domnia lui Solomon, şi ultima parte (3Reg. 11-22), în care se succed mai multe evenimente: moartea lui Solomon, dezbinarea regatului lui David, figura profetului Ilie (3Reg. 17-19), domnia şi sfârşitul lui Ahab (3Reg. 20-22).

1. Numele conducătorului regatului unit al lui Israel, *David* (cu accentul marcat în BIBL.1688), păstrat fără alternanţe în tradiţia textuală biblică românească din textul-sursă grecesc, *δαβίδ* (SEPT.FRANKF.), reflectă termenul ebraic *Dāwidh*, însemnând 'cel preaiubit' (SLUŞANSCHI, *s.v.*). După cum reiese din 1Reg. 16:1-3, David este fiul lui Iesei Vithleemiteánul, sfinţit de Samuel, cunoscut pentru cucerirea Ierusalimului şi izbînda asupra filistenilor şi a altor popoare biblice: moabiţi, aramei, edomiţi, ammoniţi (2Reg. 5-12). Portretizat în cărţile 1-2Reg. ca fiind *înţelept şi războinic, şi învăţat în cuvînt... bun la chip* (BIBL.1688), împăratul David apare în 3Reg. ca fiind *bătrîn îndelungat de zile* (1:1); se pare că nu împlinise 70 de ani. Mai degrabă slăbiciunea lui David decît bătrîneţea sa îi va determina pe Adonia şi pe acoliţii săi să încerce să obţină domnia încă din timpul vieţii lui David.

2. Verbul *a pristăví* (MS.45, BIBL.1688), echivalent în context al formei greceşti de aorist pasiv *κοιμηθῇ* (SEPT.FRANKF., SEPT.BOS, SEPT.RAHLFS) a verbului *κοιμάω*, încorporează în sfera sa semantică atât sensul de 'a adormi', cât şi pe acela de 'a muri'. Ultimul dintre aceste sensuri este vizat cu precădere în acest context de Nicolae Milescu şi preluat de revizorii bucureşteni. Atestat în secolul

BDD-A25814 © 2013 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:59:01 UTC)

al XVI-lea (DLR, *s.v.*), verbul *a pristăvi*, cu sensul menţionat, provine din sl. ***прѣставити сѧ***. În BIBL.1795 acest termen a fost substituit, probabil sub influenţa VULG. (*dormierit*), cu verbul *a adormi* şi preluat succesiv în BIBL.1819, în ŞAGUNA şi în BIBL.1914. În acest caz, în MS.4389 se optează pentru verbul *a răposa*, cu sensul de 'a muri' (DLR, *s.v.*), atestat în *Psaltirea Şcheiană* (TIKTIN, *s.v.*). Chiar şi în ediţiile moderne termenul prezintă unele diferenţieri: *va dormi laolaltă cu părinţii săi* (ANANIA), *se va culca alături de părinţii săi* (SEPT.NEC).

3. Construcţie caracteristică limbii române literare vechi, frecventă în secolul al XVII-lea, *a fi* + gerunziul este înlocuită în secolul al XVIII-lea aproape în totalitate (ARVINTE, STUD., p. III). Secvenţele *sîntu bînd şi mîncînd* (MS.45) şi *sînt bînd şi mîncînd* (BIBL.1688) sunt calchiate după gr. *εἰσὶν ἐσθίοντες καὶ πίνοντες* (SEPT.FRANKF., SEPT.BOS, SEPT.RAHLFS), reflectând structura cu verbul *εἰμί* 'a fi' la indicativ prezent, persoana a III-a, singular + participiul prezent al verbelor *ἐσθίω* 'to eat' şi *πίνω* 'to drink' (TAYLOR, *s.v.*). Păstrând construcţia perifrastică, în MS.4389 traducătorul optează pentru un transfer gramatical asemănător: *sînt de mănîncă şi beau*. Începând cu secolul al XVIII-lea, acest tip de calcuri gramaticale se reduc semnificativ (ARVINTE, STUD., p. III), după cum se poate observa în BIBL.1795: *beau şi mănâncă*. Simţindu-le, probabil, ca nefiind specifice limbii române, cărturarul ardelean va înlocui în mod repetat acest tip de construcţii atît de bine reprezentate în BIBL.1688.

4. Considerându-se îndreptăţit să moştenească tronul lui Israel, ca primul născut între fiii lui David, Adonias aduce jertfe din *viţei şi miei şi oi cît de multe* (MS.45, *cf.* MS.4389, BIBL.1688) şi ospătează pe fiii regelui, pe căpeteniile oştirii şi pe preotul Abiathar, delimitându-şi astfel rivalii. Numele de animale enumerate echivalează în mod fidel numele din textul grecesc: *μόσχους καὶ ἄρνας καὶ πρόβατα εἰς πλῆθος* (SEPT.FRANKF., SEPT.BOS). Potrivit textului ebraic, jertfa constă în *tauri şi viţei îngrăşaţi şi oi* (vezi SEPT.NEC, p. 455). Această diferenţă de traducere de la nivelul Septuagintei este conservată şi în ediţiile biblice româneşti succesive (BIBL.1795, BIBL.1819, BIBL.1914), care au echivalat corect forma de acuzativ plural *ἄρνας* a substantivului gr. *ἀρνήν*, *-ός* 'sheep', 'lamb' (TAYLOR, *s.v.*). Acest termen este echivalat prin *pinguia* în VULG., transpus literal prin *ceale grase* (VULG.1760-1761). Pentru soluţii de traducere similare au optat şi traducătorii unor versiuni biblice româneşti ulterioare: *boi şi viţei graşi şi oi în mulţime* (BIBL.1874), *boi şi viţei graşi şi oi în mulţime* (BIBL.1911), *boi şi viţei graşi şi oi* (CORN.1921), *boi şi viţei graşi şi oi în mulţime* (BIBL.1921), *boi, viţei graşi şi oi* (BIBL.1936), *o mulţime de boi, viţei graşi şi oi* (BIBL.1944) şi *o mulţime de boi, viţei graşi şi oi* (BIBL.1968). Preluând opţiunea din primele traduceri biblice româneşti, Bartolomeu Anania echivalează acest context prin *viţei şi miei şi oi din belşug*.

5. Aflat la poalele muntelui Sion, *Ghión* (BIBL.1688) era unul dintre cele două

BDD-A25814 © 2013 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:59:01 UTC)

izvoare care alimentau Ierusalimul pe coasta de apus a văii Kedron, unde are loc ungerea lui Solomon drept rege (3Reg. 32-40). Traducătorul MS.4389 notează pe marginea textului, în dreptul numelui *Ghion*, termenul *altariu*, care provine din OSTROG, unde nu apare menţionat toponimul *Ghihon*, ci doar termenul ***олтарь***. *Ghión* a fost înlocuit în tradiţia scripturală românească cu o formă diferită, fapt datorat, în mare măsură, influenţei traducerii lui Samuil Micu (1795). Acesta, indus în eroare de asemănarea dintre cele două forme, echivalează gr. *γιών* (SEPT.BOS) prin *Sion*. Confuzia arată, încă o dată, dependenţa următoarelor traduceri româneşti (BIBL.1819, ŞAGUNA, BIBL.1914) de textul cărturarului iluminist. Spre deosebire de acestea, autorii versiunilor ulterioare vor opta pentru forma *Ghihon* (BIBL.1865-1867, BIBL.1874, BIBL.1914, BIBL.1921, BIBL.1936, BIBL.1944, BIBL.1968), *Gion* (SEPT.NEC) şi *Ghihon* (ANANIA).

6. Forma grecească de imperativ aorist activ *ἐπιβιβάσατε* [*τὸν υἱόν μου*] a verbului gr. *ἐπιβιβάζω* 'cause to mount on' (TAYLOR, *s.v.*) este echivalată în MS.45 prin *încălăraţi*, formă preluată de revizorii bucureşteni în BIBL.1688. O echivalare diferită, *puneţi* [*pre fiiu-mieu, Solomon,*] *călare*, propune traducătorul MS.4389, probabil sub influenţa VULG.: *imponite Salomonem filium meum super mulam meam*. Atestat în secolul al XVI-lea (vezi DLR, *s.v.*), verbul *a încălăra* este înlocuit în BIBL.1795 prin *puneţi călare*, traducere literală, preluată şi în ediţiile ulterioare ale Bibliei (BIBL.1819, ŞAGUNA, BIBL.1914 etc.).

BIBLIOGRAFIE

ANANIA = *Biblia sau Sfînta Scriptură*. Versiune întocmită de I. P. S. Bartolomeu Valeriu Anania. Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2001.

ARVINTE, STUD. = Vasile Arvinte, *Normele limbii literare în Biblia de la Bucureşti (1688)*, *Biblia 1688*. Text stabilit şi îngrijire editorială de Vasile Arvinte şi Ioan Caproşu. Volum întocmit de Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Alexandru Gafton, Laura Manea. Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2001.

BIBL.1688 = *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi Noului Testament*. Tipărită întîia oară la 1688 în timpul lui Şerban Vodă Cantacuzino, Domnul Ţării Româneşti. Retipărită după 300 de ani, în facsimil şi transcriere, cu aprobarea Sfîntului Sinod şi cu binecuvîntarea Prea fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1988.

BIBL.1795 = *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a legii vechi şi a ceii noao*, toate care s-au tălmăcit de pre limba elinească pre înţelesul limbii româneşti, acum întîiu s-au tipărit românîşte supt stăpînirea preaînălţatului împărat a Romanilor Francisc al doilea [...], cu blagoslovenia mării sale prealuminatului şi preasfinţitului domnului domn Ioan

BDD-A25814 © 2013 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:59:01 UTC)

Bob, vlădica Făgăraşului [...], Blaj, 1795 [BIBL.1795/2000 = ediţie modernă: Roma, 2000].

BIBL.1819 = *Bibliia, ádecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii vechi şi a ceii noao*, cu chieltuiala Rosieneştii Soţietăţi a Bibliei, în Sanktpeterburg, în tipografia lui Nic. Grecea, în anul 1819, avgust, 15 zile.

BIBL.1865-1867 = *Sânta Scriptura a Vechiului Testament*, tradusă şi publicată de Societatea Biblică Britană şi străină, Imprimeria Adolf Bermann, Iaşii, 1865.

BIBL.1874 = *Sănta Scriptura a Vechiului şi a Noului Testamentŭ*. Ediţiune nouă, revedută după tecsturile originale şi publicată de Societatea Biblică pentru Britania şi străinătate. Vechiulŭ Testamentŭ. Tipolitografia H. Goldner, Iaşii, 1874.

BIBL.1911 = *Sfînta Scriptură a Vechiului şi Noului Testament*, tipărită cu spesele Societăţii de Biblii Britanică şi Străină, Strada Salcîmilor 2, Bucureşti, 1911.

BIBL.1914 = *Biblia, adică Dumnezeeasca Scriptură a Legii Vechi şi a celei Nouă*, tipărită în zilele majestăţii sale Carol I [...]. Ediţia Sfîntului Sinod, Bucureşti, 1914.

BIBL.1921 = *Sfînta Scriptură a Vechiului şi Noului Testament*, ediţiune nouă, revizuită după testurile originale şi publicată de Societatea Biblică pentru Britania şi Străinătate, Bucureşti, 1921.

BIBL.1936 = *Sfînta Scriptură*, tradusă după textul grecesc al Septuagintei, confruntat cu cel ebraic, în vremea domniei Majestăţii sale Carol II, regele românilor, din îndemnul şi cu purtarea de grijă a înalt prea sfinţitului dr. Miron Cristea, Patriarhul României, cu aprobarea Sfîntului Sinod, Tipografia cărţilor bisericeşti, Bucureşti, 1936.

BIBL.1944 = *Biblia sau Sfînta Scriptură*, după textul grecesc al Septuagintei, tipărită în zilele majestăţii sale Mihai I, regele României [...]. Ediţia a doua. Institutul Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1944.

BIBL.1968 = *Biblia sau Sfînta Scriptură*, tipărită [...] cu aprobarea Sfîntului Sinod, Bucureşti, 1968.

CORN.1921 = *Biblia sau Sfînta Scriptură a Vechiului şi Noului Testament*, tradusă de D. Cornilescu, cu locuri paralele. Societatea Evanghelică Română, Bucureşti, 1921.

DLR = Academia Română, *Dicţionarul limbii române*. Serie veche (literele A-B, C, D-De, F-I, J-lacustru, Ladă-lepădа, Lepădа-lojniţă), Bucureşti, 1913-1949. Serie nouă (literele M, N, O, P, R, S, Ş, T, Ţ, U, V, X, Z), Bucureşti, 1965 şi urm.

MS.4389 = Biblioteca Academiei Române, manuscrisul românesc nr. 4389; conţine traducerea integrală a Vechiului Testament, efectuată după slavonă şi latină, de un anonim muntean (probabil Daniil Andrean Panoneanul) în a doua jumătate a secolul al XVII-lea.

MS.45 = Biblioteca Filialei Cluj a Academiei Române, fondul Blaj, manuscrisul românesc nr. 45; conţine traducerea integrală a Vechiului Testament, efectuată de Nicolae Milescu şi revizuită de un anonim moldovean (probabil Dosoftei) în a doua jumătate a secolul al XVIII-lea.

OSTROG = *Библиѧ сиречь книгы Ветхаго и Новаго Завета по ѩзыкоу словенскоу* [...], Ostrog, 1581.

SEPT.BOS = *Ἡ Παλαια Διαθηκη κατα τους Ἑβδομηκοντα. VETUS TESTAMENTUM EX VERSIONE SEPTUAGINTA INTERPRETUM*. Secundum exemplar Vaticanum Romae

BDD-A25814 © 2013 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:59:01 UTC)

editum, accuratissime denuo recognitum, una cum scholiis ejusdem editionis, variis manuscriptorum codicum veterumque exemplarium lectionibus, nec non fragmentis versionum Aquilae, Symachi Theodothionis. Summa cura edidit Lambertus Bos, L. Gr. in Acad. Franeq. Professor. Franequerae [...], MDCCIX.

SEPT.FRANKF. = *Τῆς θείας Γραφῆς, Παλαίας Δηλαδὴ καὶ Νέας Διαθήκης ἅπάντα. Divinae Scripturae nempe Veteris ac Novi Testamenti omnia, Graece, a viro doctissimo recogniata et emendata* [...], Frankfurt am Main, 1597 [principalul izvor al versiunilor biblice româneşti din secolul al XVII-lea].

SEPT.NEC = *Septuaginta*. Vol. 1-8. Proiect realizat în cadrul Colegiului Noua Europă, sub patronajul lui Andrei Pleşu, cu sprijinul Fundaţiei Anonimul. Coordonatori: Cristian Bădiliţă, Francisca Băltăceanu, Monica Broşteanu, Dan Sluşanschi, în colaborare cu Ioan-Florin Florescu, Bucureşti, Iaşi, 2004-2011.

SEPT.RAHLFS = *Septuaginta*, *id est Vetus Testamentum Graece iuxta LXX interpretes*, edidit Alfred Rahlfs. Editio altera quam recognovit et emendavid Robert Handhart, duo volumina in uno. Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1979.

SLUŞANSCHI = Dan Sluşanschi, *Dicţionar enciclopedic al Bibliei*. Transpunere românească de Dan Sluşanschi, Editura Humanitas, Bucureşti, 1999.

ŞAGUNA = *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură* [...], tipărită cu binecuvîntarea excelenţiei sale, prea sfinţitului Domn Andreiu, Baron de Şaguna, Sibiiu, 1856-1858.

TAYLOR = Bernard A. Taylor, *Analytical lexicon to the Septuagint*. Expanded Edition, with Word Definitions by J. Lust, E. Eynikel, and K. Hauspie, Hendrickson Publishers. Deutsche Bibelgeselleschaft United Bible Societies, Stuttgart, 2003.

TIKTIN = H. Tiktin, *Rumänisch Deutsches Wörterbuch*, 3. Überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron und Elsa Lüder. Band I: A-C, Clusium, Cluj-Napoca, 2000. Band II: D-O, Clusium, Cluj-Napoca, 2003. Band III: P-Z, Clusium, Cluj-Napoca, 2005.

VULG. = *Biblia ad vetustissima exemplaria castigata*..., Antwerpiae, ex officina Christophori Plantini, 1565 [Vulgata Clementina, ediţie indicată ca sursă în prefaţa MS.4389].

VULG.1760-1761 = *Biblia Vulgata*, *Blaj*, *1760-1761* [versiune manuscrisă elaborată de un colectiv de cărturari greco-catolici, sub conducerea episcopului Petru Pavel Aaron]. Cuvînt înainte de acad. Eugen Simion. Vol. I-V. Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005.

BDD-A25814 © 2013 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:59:01 UTC)